

ЎРТА АСР ЕВРОПА ТАРЖИМА МАРКАЗЛАРИ ТИЗИМИДА САЛЕРНО ТИББИЁТ МАКТАБИНИНГ ЎРНИ

Маҳмудов Отабек Валижонович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Фаргона давлат университети Жаҳон тарихи кафедраси мудири

Аннотация. Мақолада латин тилли манбалар таҳлили асосида ўрта асрларда Европадаги энг дастлабки тиббиёт муассаси ҳисобланган Салерно мактабини таржима маркази сифатидаги тавсифи ёритилган. Муаллиф ўз тадқиқот натижаларига таянган ҳолда, мазкур мактабни ўрта аср Европа таржима марказлари тизимидаги биринчи тоифа – илмий ва таълим муассасаси кўринишидаги таржима марказлари қаторига киритиш лозим, деган хулосага келган.

Калит сўзлар: Италия, Салерно, тиббиёт мактаби, латин, араб, манбалар, арабшунослик, таржима, таржимонлар, таржима марказлари, муслмон Шарқи алломалари.

МЕСТО МЕДИЦИНСКОЙ ШКОЛЫ САЛЕРНО В СИСТЕМЕ СРЕДНЕВЕКОВЫХ ЕВРОПЕЙСКИХ ПЕРЕВОДЧЕСКИХ ЦЕНТРОВ

Маҳмудов Отабек Валижонович
доктор философии по историческим наукам (PhD), доцент
заведующий кафедрой Всемирной истории Ферганского государственного
университета

Аннотация. В статье на основе анализа латиноязычных источников дается характеристика Салернской школы как переводческого центра, которая в средневековья считалась самым ранним медицинским учреждением в Европе. Автор, опираясь на результаты своего исследования, пришел к выводу, что данную школу следует причислить к первой категории в системе средневековых европейских центров перевода, то есть переводческих центров в форме научно-образовательного учреждения.

Ключевые слова: Италия, Салерно, медицинская школа, латинский, арабский, источники, арабистика, перевод, переводчики, переводческие центры, ученые мусульманского Востока.

THE PLACE OF THE SALERNO MEDICAL SCHOOL IN THE SYSTEM OF MEDIEVAL EUROPEAN TRANSLATION CENTRES

Makhmudov Otabek Validjonovich
Doctor of Philosophy on Historical Sciences (PhD), Associate Professor
Head of the Department of World History of Fergana State University

Abstract. The article, based on the analysis of Latin sources, describes the Salerno School as a translation centre, which in the Middle Ages was considered as the earliest medical institution in Europe. The author, based on the results of his research, has come to the conclusion that this school should be ranked in the first category in the system of medieval European centres of translation, i.e. translation centres in the form of scientific and educational institution.

Keywords: Italy, Salerno, medical school, Latin, Arabic, sources, Arabic studies, translation, translators, translation centres, Muslim East scholars.

Кириш (Introduction). XII–XIII асрларда Пиреней ярим оролида фаолият юритган таржима марказлари ўзининг кўп жиҳатларига кўра Толедо мактаби таъсирида шаклланган бўлса, Италия таржима марказлари Салерно тиббиёт

мактаби асосида ташкил топган эди. Аслида, хронологик нуктаи-назаридан олиб қаралганда араб тилидаги асарларни лотин тилига таржима қилиш жараёни Испаниядан кўра Италияда аввалроқ бошланган. XI асрда ижод қилган машхур табиб Ифриқиялик Константиннинг таржимачилик соҳасидаги ишлари бунга яққол далилдир. Биз мазкур таржимон томонидан яратилган айрим таржималар тўғрисида ўзимизнинг айна мақоладан аввалроқ эълон қилинган «Италияда ўрта аср арабшунослик таржима марказларининг шаклланишига таъсир кўрсатган тарихий омиллар» номли ишимизда тўхталиб ўтдик. Лекин, соҳага оид манбалар таҳлили XI асрда Италияда таржима ишлари ҳали кенг кўламда, тизимли йўлга қўйилмаганлигидан далолат бермоқда. Балки, шунинг учун ҳам манбаларда XI асрда ушбу ҳудудда асарларни араб тилидан таржима қилиш билан шуғулланган Константиндан бошқа бирор бир таржимон тўғрисида маълумотлар учрамайди. Айна жиҳатлар асосланиб, Ифриқиялик Константиннинг таржимачилик соҳасидаги фаолиятига ўрта аср Европа таржима марказларининг тарихий илдизларидан бири сифатида баҳо бериш тўғри бўлади, деб ўйлашимиз.

Аввалроқ қайд этилганидек, XII–XIII асрларда Италияда арабшунослик таржима марказларини шаклланиши ўзининг кўп жиҳатларига кўра Салерно тиббиёт мактаби фаолияти билан боғлиқ. Аммо, мазкур мактабнинг ташкил топиши, бу ерда таржима фаолиятини йўлга қўйилиши, унда иштирок этган таржимон-олимларнинг ҳаёти ва ижодига масалалар кам ўрганилган мавзулардан бири бўлиб қолмоқда.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи (Literature review). Салерно тиббиёт мактабининг тарихини ўрганиш бўйича олиб борилган тадқиқотлар ичида ўрта аср тиббиёт тарихи билимдони, машхур инглиз шифокори Брайн Лоун (1905–2001)нинг «The Salernitan Questions» («Салерно саволлари») [5] номли асари муҳим аҳамиятга эга бўлиб, унда муаллиф мактабнинг ташкил топиши ва фаолиятини ўрта аср лотин тилли манбалар асосида ёритиб беришга ҳаракат қилган.

Бу борада, Франциянинг фан тарихи ва фалсафаси миллий кўмитаси илмий ходими, ўрта аср тиббиёти тарихи бўйича йирик мутахассис Даниелла Жакар муҳаррирлиги остида эълон қилинган «La Scuola medica Salernitana: gli autori e i testi» («Салерно тиббиёт мактаби: [тиббий] матнлар ва уларнинг муаллифлари») [4] номли йирик тўплам муҳим ўринга эга. Унда муаллифлар жамоаси томонидан мактабда таржима қилинган араб тилидаги тиббий асарларнинг лотинча нусхалари таҳлил этилган.

Салерно мактабини ўрта асрларда тиббиёт ривожига қўшган ҳиссаси ҳар жиҳатдан тадқиқ этилганлигига қарамасдан, ушбу муассасанинг XII–XIII асрлардаги таржима жараёнида туганган ўрнига оид масала соҳа мутахассислари эътиборидан четда қолмоқда. Шу сабабдан ҳам ишнинг мазкур қисмида Салерно тиббиёт мактабининг таржима маркази сифатидаги тавсифни очиб беришга ҳаракат қиламиз.

Тадқиқот усуллари (Research methods). Мавзуни ёритишда тарихийлик тамойили, тизимлаштириш, қиёсий таҳлил, муаммовий-хронологик, таснифлаш, комплекс ёндашиш каби усуллардан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар (Analysis and results). Ўрта денгизнинг бир қисми ҳисобланган Тиррен денгизи соҳилларида, Италиянинг жанубий қисмида жойлашган Салерно шаҳридаги тиб мактаби Европадаги биринчи тиббиёт муассасаси ҳисобланади. Тарихий манбаларда schola medica Salernitana (Салерно тиббиёт мактаби) деб номланган мазкур муассасасининг ташкил топган санаси аниқ маълум эмас. Манбаларда мавжуд маълумотлар таҳлили уни IX асрда Салернодаги даволаш ишлари олиб борилган ибодатхона ўзагида шаклланган [7: 237-б.]лигидан далолат бермоқда. Инглиз солномачиси Ордрик Виталь (1075–1142)нинг «Historia Ecclesiastica» («Черков тарихи») номли китобини 3 қисмида

мактаб афсонавий тўртлик юнон Понтус, итальян Салерно, яхудий Хелинус ва Абдуллоҳ исмли мусулмон томонидан ташкил этилгани ва бу иш 802 йилда юз берганлигини [7: 254-б.] ёзиб қолдирган. Таъкидланишича, бир куни тунаб қолиш учун Салерно шаҳридаги Арчино номли акведук [осма сув қувури] ёнида учрашиб қолган мазкур тўрт шахс оёғидан яраланган итальянни даволаш учун турлича ташхис қўйишади. Касалликни даволаш бўйича берган кўрсатмалари уларнинг бир-бирига қизиқ туюлганлигидан, ўзаро маслаҳатлашиб шаҳарда тиб мактабини очиш ва ўз билимларини мужассам ҳолда ўқитишга келишиб олишади [7: 254–255-б.]. Мазкур маълумот мактабнинг фаолият хронологияси IX асрдан бошланиши ва у ердаги даволаш ишлари қадимги юнон-рим, мусулмон ва яхудий тиббиёт анъаналарига асосланганлигини англатади.

Салерно тиббиёт мактаби тарихини махсус тадқиқ этган мутахассислар унинг фаолиятини уч босқичга ажратишади. Булар, IX–X асрларни ўз ичига олган биринчи босқич, мактабнинг гуллаб-яшнаган даври сифатида эътироф этилувчи ва XI–XIII асрлар билан белгиланувчи иккинчи босқич ҳамда XIV–XIX асрларни қамраган учинчи босқич [5: 12-б.]. Сўнгги босқич соҳа мутахассислари томонидан декадент (таназул) даври [5: 13-б.] деб ҳам номланади. Мактабда таълим жараёни тўққиз йил давом этган бўлиб, дастлабки уч йилда ўқувчиларга фалсафа ва мантиқдан дарс берилган, сўнгра беш йил давомида тиббиёт бўйича назарий билимлар ўзлаштирилган, охириги тўққизчи йилда эса ўқувчилар тиббиётдан амалиёт ўташган.

Қайд этиш жоизки, бугунги кунга қадар Салерно тиббиёт мактабининг ўтмишини ўрганиш бўйича европалик фан тарихчилари томонидан бир қанча тадқиқотлар олиб борилган ва соҳадаги изланишлар бугунги кунда ҳам давом этмоқда. Ушбу тадқиқотларнинг энг муҳимларига ишнинг тарихшунослик қисмида тўхталиб ўтилди.

Соҳага оид тадқиқотларда Салерно тиббиёт мактабидаги таржимачилик ишлари фақатгина Ифриқиялик Константин фаолияти билан боғланади. Бироқ, мактаб тарихига оид манбалар таҳлили бу ерда таржимонлик фаолияти Константиндан сўнг, яъни биз тадқиқ этаётган XII–XIII асрларда ҳам олиб борилганлигидан далолат бермоқда. Албатта, Салерно тиббиёт мактабидаги таржимачилик ишларининг йўлга қўйилиши сўзсиз Ифриқиялик Константин ижоди билан боғлиқ. Бироқ, олим яшаган XI асрда таржимонлик ҳали тизимли ташкил этилган фаолият турига айланмаган эди. 1077 йилда Константиннинг Салернога келиши ва ўзининг бош ҳомийси герцог Роберт Отвиль (1059–1085) ташаббуси билан араб тилидаги бир қанча асарларни латин тилига ўгирганлиги тиббиёт мактаби фаолиятидаги янги соҳа – таржимачиликнинг шаклланишига замин яратди. Мактаб фаолиятининг XI–XIII асрларни қамраган иккинчи босқичида Сицилия орқали кириб келган араб тилидаги тиббий асарларни латинчага ўгириш ва тиббий муолажаларда уларга асосланишга алоҳида эътибор қаратилган. Шу сабабдан айтиш мумкин мактаб тарихида «араб босқичи» деб ҳам номланади.

Мактабнинг XII асрдаги фаолиятида унинг раҳбари Жованни де Милано (XII аср) алоҳида ўрин тутди. Ҳаётига оид маълумотлар деярли сақланиб қолмаган мазкур шахснинг ўзи ҳам тиббиёт бўйича етук олим бўлиб, фанда унинг қаламига мансуб «Anglorum Regi scribit Schola tota Salerni» («Салерно мактабидан инглиз қиролига номлар») ва «Regimen scholae Salernitanæ» («Салерно мактаби қоидалари») номли асарлар анчайин машҳур ҳисобланади. Иккинчи асар мактабнинг кейинги даврлардаги фаолиятида унинг ходимлари амал қилувчи асосий йўриқнома вазифасини бажарган. Унинг раҳбарлигида мактаб ҳар жиҳат ривожланиб, ўз даврининг энг йирик таълим муассасаларидан бирига айланади. 1231 йилда император Фридрих II (1220–1250)нинг буйруғига асосан давлат ҳудудида шифокорлик билан шуғулланиш учун албатта Салерно

тиббийёт мактабини тугатганлик тўғрисидаги гувоҳномага эга бўлиш шарт эканлиги белгилаб қўйилган. Бу мактабнинг раҳнамолиги бевосита ўша даврдаги давлат раҳбарлари томонидан амалга оширилганлигидан далолат беради.

Салерно тиббийёт мактаби аъзолари тўғрисида маълумот берувчи Антонио Мацца (ваф. 1692)нинг «*Historiarum epitome de rebus Salernitanis*» («Салерноликларнинг муваффақият тарихи») номли асарида келтирилишича, Жованни де Милано тиббийётга оид юнон ва араб тилидаги асарларни лотинча таржима қилиш ҳамда улардан мактабдаги таълим жараёнида фойдаланиш максидида бир қанча шифокорлардан иборат махсус гуруҳ тузган [6: 24-б.]. Мазкур гуруҳга Жованни Платеарио (XII аср биринчи ярми) раҳбарлик қилган бўлиб, улар томонидан Жоҳаннитиус [Хунайн ибн Исҳоқ]нинг «Мадҳал ило китоб Жолину», Исаак Жудаиус [Исҳоқ ибн Сулаймон]нинг «Китоб ал-адвийах ал-муфрадах» ва «Китоб ал-Истикот», Разес [ар-Розий]нинг «Китоб ал-ҳовий фи-т-тиб» номли рисолалари лотин тилига таржима қилинган [6: 25-б.]. Бироқ, Ж.Платеарио гуруҳидаги таржимонлар араб тилини билмасликлари сабаб, асарлар воситачи тил – иброний тилидан лотинчага ўгирилган. Бунда, асарларни иброний тилидаги таржималари ал-Андалусдан таклиф этилган яҳудий Авраам де Мурсия томонидан яратилади. Таъкидлаш жоизки, юқорида санаб ўтилган асарларни 1077 йилда Иффрикиялик Константин Салернога ўзи билан бирга олиб келган ва уларни лотин тилига таржима ҳам қилган эди. Демак, асарларга бўлган эҳтиёж уларни қайта таржима қилишни талаб этган. Манбада Ж.Платеарио гуруҳида фаолият юритган бошқа таржимонлар нима учундир аниқ санаб ўтилмаган. Муаллиф таржимонлар хусусида гапирган уларни бир неча бор умумий ном билан «*Plateario coetus*» («Платеарио гуруҳи») деб атади. Мазкур гуруҳ томонидан тиббнинг турли соҳаларига бағишланган асарларни таржима қилинганлигини инобатга олсак, улар тиббийётнинг ўша даврда мавжуд бўлган соҳалари бўйича беш-олти нафар мутахассислардан иборат эди, деб тахмин қилиш мумкин. Бундан ташқари, мавжуд маълумотлар таҳлили Салерно мактабида ҳам Испания таржима марказларида бўлгани каби воситачи тилдан таржима қилиш услуги кенг қўлланилганлигини англатмоқда.

Бу даврда яратилган таржималаридан дастлаб Ж.Платеарионинг рафиқаси, тиббийёт мактабида жарроҳ сифатида фаолият олиб борган Тротула де Руггиеро (XII аср биринчи ярми) исмли шифокор аёл фойдаланган. Олима қаламига мансуб «*De passionibus mulierum ante in et post partum*» («Туғруқдан олдин ва кейин аёлларда учрайдиган касалликлар») номли асарнинг 2001 йилда нашр қилинган инглиз тилидаги нашрига асосланадиган бўлсак, олима ўз китобининг 47–63 бобларида Хунайн ибн Исҳоқ, Исҳоқ ибн Сулаймон ва ар-Розий рисолаларига бир неча бор ишоралар берган [8: 156-б.]. Жами 64 бобдан иборат мазкур асар илк бор 1544 йилда чоп этилган.

Мактабдаги таржима ишларида Ж.Платеарио ҳамда Т.Руггиеронинг фарзандлари ҳисобланган кичик Жованни Платеарио (XII аср иккинчи ярми) ва Мэтти Платеарио (XII аср иккинчи ярми)лар ҳам алоҳида ўринга эга. Чунки, ака-ука шифокорлар Галеннинг «*Σύνθεσις φαρμάκων*» [Сўнтхэсэ фармакон] («Дориларнинг таркиби») ва «*Μυϊκή κίνηση*» [Мюикэ кинэсэ] («Мушак ҳаракати») рисолаларини юнон тилидан лотин тилига таржима қилишган. Бундан ташқари, А.Маццанинг берган маълумотларига кўра улар «Зод ал-мусофир ва-кут ал-ҳодир» номли асарнинг XI асрда Иффрикиялик Константин томонидан яратилган таржимасига қўшимчалар киритишган [6: 78-б.]. Маълумот ўрнида қайд этиш жоизки, бу асар Ибн Жаззор (895–979) исмли иффрикиялик табиб қаламига мансубдир.

Антик давр олимларининг тиббий асарлари ҳамда уларни шарҳлашга бағишланган мусулмон алломаларининг китобларини лотин тилига таржима қилиш борасида мактаб аъзоси Никола Деопрепио (XIII аср) самарали ижод қилган. Жумладан, ушбу таржимон томонидан Гиппократ ва Галеннинг ўнга

яқин асарлари юнончадан латин тилига ўғирилган. Бундан ташқари, Никола мактабдаги фаолияти давомида Хунайн ибн Исҳоқнинг «Мадҳал ило китоб Жолину» ва Али ибн Ридвон ал-Мисрийнинг «Шарҳ китоб» ва Ибн Синонинг «Ал-Қонун фи-т-тибб» асарини айрим қисмларини ҳам латин тилига таржима қилади.

Салерно тиббиёт мактабида фаолият юритган, шунинг баробарида араб тилидаги тиббий асарларни латин тилига таржима қилинган ва улар асосида соҳага оид ўзининг янги асарлари ёзган Рожер Фругардо ҳам XIII аср таржимачилик ишларида муҳим ўринга эга. У аз-Заҳравий (936–1013) нинг аввалги параграфда таҳлил этилган «Китоб ат-тасриф ман ‘ажиза ат-та’лиф» («[Тибга оид] Мустақил асар ёза олмайдиганлар учун китоб») номли асарини латин тилига ўғирган. Тарихчи А.Мацца ўз китобида тиббиётнинг жарроҳлик йўналишида иш олиб борган Р.Фругардонинг соҳадаги изланишлари учун аз-Заҳравий асари асосий манба бўлиб хизмат қилган [6: 79-б.]лигини таъкидлайди. Чунончи, итальян олими мазкур таржима асосида жарроҳликка оид «Practica Chirurgiae» («Жарроҳлик амалиёти») номли асар ёзади ва унда аз-Заҳравий асарининг жарроҳлик соҳасига бағишланган йигирма тўққизчи ва ўттизинчи бобларидан тўлиқ фойдаланади. Буни икки олим асарларини ўзаро қиёсий таҳлили [1: 45–49-б; 2: 88–94-б; 3: 213–221-б;] ҳам тасдиқлайди. Айтиш керакки, Р.Фругардо асарининг 1230 йилда яратилган қўлёзмаси 1998 йилда инглиз тилидаги таржимаси [3] билан бирга нашр қилинган.

Юқорида келтирилган маълумотлар Салерно мактабида олиб борилган таржима жараёнида асосан тиббиётга доир асарларни латин тилига ўғирилганлигидан далолат бермоқда. Айни ҳолат таржимачилик ишлари энг аввало мактабнинг асосий фаолият йўналиши билан чамбарчас боғлиқ бўлганлигини англатади.

Бу ўринда, мактабда тиббиётдан бошқа соҳаларга тааллуқли бўлган асарлар ҳам таржима қилинган эдими, деган савол пайдо бўлиши табиийдир. Мазкур саволга мактаб тарихи бўйича ҳозирги кундаги энг ишончли манба сифатида эътироф этилувчи А.Маццанинг «Historiarum epitome de rebus Salernitanis» номли асарида қисман жавоб бериб ўтилган. Таъкидланишича, Жованни Платеарио тиббий машғулотлардан ташқари астрономияга қизиққан. Шу сабабдан ҳам у Алчабитиуснинг аввалроқ Magistro Johannes [устоз Хуан] Толедода таржима қилган «Liber introductorius ad magisterium iudiciorum astrorum» («Юлдузларни муҳокама қилиш ва баҳолаш билан таништириш китоби»)ни таҳрир қилиб, уни янгидан латин тилига ўғирган [6: 98-б.]. Муаллиф Алчабитиус деб атаётган олим аслида X асрда яшаган машҳур астроном Абу-л-Сақр ал-Қабисий (ваф. 967 йил)дир, устоз Хуан эса Толедо мактабининг йирик таржимони Севильялик Хуан (1090–1150) ҳисобланади. Бу ерда гап ал-Қабисий қаламига мансуб «Ал-Мадҳал ило сино’ ал-аҳком ан-нужум» («Юлдузлар [жойлашуви]ни муҳокама қилиш санъатига кириш») номли асарнинг 1144 йилда Севильялик Хуан томонидан Толедода яратилган латинча нусхаси ҳақида бормоқда.

Бундан ташқари, асарда Рожер Фругардо фаолияти тўғрисида маълумот бериш вақтида, муаллиф уни фалсафий таълимотлар тарихига қизиққани ва Алфарабиус [Абу Наср Форобий]нинг «Китоб ат-танбих ‘ало сабил ас-са’ода» («Бахт-саодат йўлига кўрсатма китоби») ва «Мақола фи ма’но ал-‘ақл» («Ақлнинг моҳияти тўғрисида китоб») номли китобларини латин тилига ўғирганлигини қайд этади. Бироқ, бу иш қачон амалга оширилгани айтиб ўтилмаган. Мазкур маълумотлар бир тарафдан Салерно тиббиёт мактабида бошқа соҳаларга оид асарлар ҳам таржима қилинганлигидан далолат берса, иккинчи томондан Испания ва Италия таржима марказлари ўртасида бевосита алоқалар ўрнатилганлигини кўрсатмоқда.

«Historiarum epitome de rebus Salernitanis»да Салерно мактабида XII–XIII асрларда тиббиётдан ташқари, фалсафа, илоҳиёт ва ҳуқуқдан ҳам таълим

берилгани ҳамда айни даврда таржимонлик мактаб аъзоларининг аксар қисми шуғулланувчи алоҳида соҳа бўлган [6: 100-б.]лиги таъкидланади. Юқорида санаб ўтилган таржимон-олимлардан ташқари асарда таржимонлик билан шуғулланган мактаб вакиллари сифатида Федрико Лорана, Рожер Лучеро, Антонио Фиччини, Жерард де Салерно, Салим ибн Ифрикий, Исҳоқ де Палермолар санаб ўтилган бўлиб, уларнинг фаолияти шахсан мактаб раҳбари томонидан назорат қилингани ва таржимага асарлар унинг томонидан танланганлиги қайд этилади. Бироқ, бу олимларни яратган таржималарига оид бирор бир маълумот берилмайди. Агар, асардаги мавжуд маълумотларни таҳлил қиладиган бўлсак, санаб ўтилган шахслар XII–XIII асрларда яшаган ҳамда Салерно мактабида шифокор ва ўқитувчи сифатида фаолияти юритишган. Чунки, улар асарда айни даврга оид воқеликлар баёнида бир неча бор шифокор ва ўқитувчи мақомида тилга олинган. Шунингдек, уларнинг исмлари таҳлили мактабдаги таржимонлик гуруҳи аъзолари турли миллат вакилларида иборат бўлганлигидан дарак бермоқ. Чунончи, арабча исмга эга бўлган Салим ибн Ифрикий шимолий Африкадан келган мусулмон бўлган, Исҳоқ де Палермо эса Сицилиялик яхудий эди. Ҳайна-ҳой бу икки таржимон асарларни латин тилига ўгиришда воситачи сифатида асарларни араб тилидан иброний тилига таржима қилишга масъул бўлишган.

Хулоса (Conclusion). XII–XIII асрларда Салернода ижод қилган таржимонлар, Пиреней ярим оролидаги ҳамкасблари каби яратган таржималарга кам-камдан ҳолларда ўзлари тўғрисидаги маълумотларни изоҳ кўринишида илова қилишган бўлиб, улар кўпинча таржимон исми-шарифини кўрсатиш билан чекланишган. Жараёнда ҳатто ишнинг амалга оширилган санаси ҳам аниқ келтирилмайди. Айни ҳолат замонавий тадқиқотчилар учун Салерно мактабида яратилган таржималарнинг муаллифлари ва уларнинг яратилган санасига оид тўлиқроқ маълумотларни аниқлаш борасида турли қийинчиликларни юзга келтирган. Бундай ҳолатларда тадқиқотчилар таржималар муаллифлари ва уларнинг яратилган даврини кўпинча биз юқорида қўллаган исмлари идентификация қилиш усули орқали аниқлашга муяссар бўлишган.

Мухтасар айтганда, Салерно тиббиёт мактаби нафақат ўз соҳаси бўйича йирик таълим маскани, балки фаолият натижадорлигига кўра ўрта асрларнинг йирик таржима марказларидан бири ҳам эди. Бироқ, ушбу мактабдаги таржима фаолияти, унда иштирок этган таржимон-олимларнинг ҳаёти ва ижоди бўйича манбалар ҳамда илмий адабиётларда турли даражадаги бўшлиқларнинг кўплиги, ушбу масалани махсус тадқиқот объекти сифатида янада чуқурроқ ўрганиш зарур эканлигини кўрсатмоқда.

Фойдаланилган манба ва адабиётлар рўйхати (References)

1. Al-saharavi [al-Zahrawi]. Liber theoricæ necnon practicæ Al-saharavii. / R-Printer Ricius Paulus. – Augsburg, 1519. – 159 p.
2. Al-Zahrawi Abu al-Qasim. Al-Taṣrīf li man ‘ajiza al-ta’līf – Lucknow: Al-Matbaa Publishing, 1908. – 260 p.
3. Frugardo Rogerius. Practica Chirurgiæ / Edit and translation in English by L.Rossman. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – 359 p.
4. La Scuola Medica Salernitana. Gli autori e i testi. / A cura di D.Jacquart e A.P.Bagliani. – Firenze: SISMEL-Edizioni del Galluzzo Publisher, 2007. – 588 p.
5. Lawn B. The Salernitan Questions: An Introduction to the History of Medieval and Renaissance Problem Literature. – Oxford: Clarendon Press, 1963. – 240 p.
6. Mazza A. Historiarum epitome de rebus Salernitanis. – Neapoli: Francisci Paci, 1681. – 192 p.
7. Orderic V. The Ecclesiastical History: Book III and IV. / Ed. and trans. by V.Chibnall. – Oxford: Clarendon Press, 1991. – 456 p.
8. Trotula de Ruggiero. A Medieval Compendium of Women’s Medicine. / Ed. and trans. H.M.Green. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001. – 493 p.
9. Torinneius R. The Gesta Normannorum Ducum. / Oxford Medieval Texts. – Vol. I. Ed. and transl. by E.M.C. van Houts. – Oxford: Clarendon Press, 1992. – 368 p.